

BIẾN ĐỘNG TRONG CÁC TÔN GIÁO Ở TRUNG QUỐC VÀ NHỮNG TÁC ĐỘNG CỦA NÓ TỚI ĐỜI SỐNG XÃ HỘI

Tóm tắt: *Cải cách mở cửa năm 1978 đã đem lại những thay đổi lớn cho Trung Quốc và cũng mang lại sự phục hồi các tôn giáo ở Trung Quốc. Quá trình hội nhập quốc tế, phát triển kinh tế và xu thế toàn cầu hóa, thế tục hóa, đa dạng hóa tôn giáo đã tác động và tạo ra những biến động trong đời sống tôn giáo ở Trung Quốc. Kể từ khi có quan điểm đổi mới về tôn giáo (chính thức đánh dấu bằng Văn kiện số 19 của Đảng Cộng sản Trung Quốc năm 1982), các tôn giáo lớn ở Trung Quốc nhìn chung đều có sự thay đổi rõ rệt. Bài viết này trình bày những biến động trong lĩnh vực tôn giáo và những hệ lụy của nó trong đời sống xã hội Trung Quốc.*

Từ khóa: *Biến động; tác động; tôn giáo; Trung Quốc.*

Dẫn nhập

Là quốc gia đông dân nhất, với dân số khoảng 1,4 tỷ người, Trung Quốc hiện nay được nhiều tổ chức tôn giáo ở nước ngoài đánh giá là thị trường tôn giáo lớn nhất trên thế giới. Tuy nhiên, một điểm đáng lưu ý, ở một quốc gia đa dân tộc, đa tôn giáo như Trung Quốc, Đảng Cộng sản Trung Quốc và Nhà nước Trung Quốc chỉ công nhận và bảo hộ năm tôn giáo lớn là Phật giáo, Đạo giáo, Islam giáo, Công giáo và Tin Lành giáo; các tôn giáo khác đều bị coi là “tà đạo” và bị cấm hoạt động. Cục diện năm tôn giáo này cùng tồn tại duy trì suốt từ khi thành lập nước Cộng hòa nhân dân Trung Hoa cho đến nay. Chính vì vậy, trong khuôn khổ bài viết này, tác giả tổng hợp và trình bày những thay đổi của năm tôn giáo lớn được Nhà nước Cộng hòa nhân dân Trung Hoa công nhận tư cách pháp nhân và những hệ lụy của nó trong đời sống xã hội Trung Quốc.

* Viện Nghiên cứu Tôn giáo, Tín ngưỡng, Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh.
Ngày nhận bài: 10/7/2018; Ngày biên tập: 16/7/2018; Ngày duyệt đăng: 25/7/2018.

1. Biến động tôn giáo ở Trung Quốc

Giống như rất nhiều các quốc gia, dân tộc khác trên thế giới, Trung Quốc không thể nằm ngoài vòng xoáy mạnh mẽ của thời kỳ toàn cầu hóa. Các xu thế toàn cầu như thế tục hóa tôn giáo, hiện đại hóa tôn giáo, đa dạng hóa tôn giáo,... đều tác động tới các tôn giáo ở Trung Quốc và dẫn tới sự thay đổi sâu sắc từ quy mô, cấu trúc tín đồ cho đến xu hướng vận động, phát triển của các tôn giáo (trong đó đan xen cả những yếu tố tích cực lẫn yếu tố tiêu cực, phức tạp). Những thay đổi và biến động của các tôn giáo lớn ở Trung Quốc có thể được khái quát trên một số khía cạnh chủ yếu sau:

Thứ nhất, biến động về số lượng tín đồ các tôn giáo

Do rất nhiều nguyên nhân, hiện nay việc đưa ra một con số thống kê chính xác về số lượng người theo tôn giáo tại Trung Quốc là công việc hết sức khó khăn và khó sát với thực tế. Tuy nhiên, theo con số quen thuộc mà giới quan phương Trung Quốc đưa ra thì Trung Quốc hiện có khoảng trên 100.000.000 tín đồ tôn giáo. Như vậy, tỷ lệ người theo tôn giáo trên tổng dân số Trung Quốc là không lớn (chỉ chiếm khoảng 1/10 dân số) nhưng con số tuyệt đối lại không hề nhỏ. Do đó, có thể hoàn toàn không chút hoài nghi về số lượng tín đồ ngày càng tăng ở Trung Quốc trong vòng hơn 30 năm qua.

Cá biệt, có tôn giáo phát triển đột biến và thần tốc. Tin Lành giáo là nhân tố nổi trội hơn cả trong quá trình phục hưng tôn giáo tại Trung Quốc. Theo Lữ Vân, Tin Lành giáo ở Trung Quốc tăng nhanh từ những năm 1980, từ 3 triệu người năm 1982 lên 4 triệu người năm 1989¹. Năm 2000, Hiệp hội Tin Lành Trung Quốc đưa ra công bố số người theo Tin Lành giáo là 15 triệu, tăng trưởng nhanh chóng so với thời kỳ thành lập nước Cộng hòa nhân dân Trung Hoa - chỉ có 700.000 người tham gia. Số liệu này tất nhiên chỉ là con số chính thức dựa trên thống kê từ các tổ chức Tin Lành đăng ký với Chính phủ chứ chưa bao hàm số lượng tín đồ tham gia trong các Hội thánh Tin Lành tư gia phi chính thức, hoạt động tự do không thông qua sự phê chuẩn của Chính phủ Trung Quốc (gọi là tín đồ Tin Lành tại gia). Gần đây, Chính phủ Trung Quốc tiến hành thống kê số lượng tín đồ và ước tính con số này dao động từ 25 đến 30 triệu người. Một số tổ chức nước

ngoài thậm chí còn đưa ra nguồn tin cho rằng tín đồ Tin Lành Trung Quốc có thể đạt tới con số là 50 triệu đến 80 triệu người.

Công giáo, mặc dù tốc độ tăng trưởng tín đồ không thể so sánh với Tin Lành giáo nhưng cũng có sự gia tăng đáng kể so với thời kỳ đầu thành lập nước Cộng hòa nhân dân Trung Hoa - chỉ có 3 triệu người tham gia. Theo thống kê của Hiệp hội yêu nước Công giáo Trung Quốc, số tín đồ Công giáo Trung Quốc hiện có khoảng 10 triệu người, con số này bao gồm cả những tín đồ bị chi phối bởi Giáo hội ngầm ở Trung Quốc. Hiện nay, trong Công giáo ở Trung Quốc cùng song song tồn tại hai Giáo hội đối lập nhau: một bên là Giáo hội yêu nước Công giáo Trung Quốc nằm dưới sự quản lý của Chính phủ Trung Quốc và một bên là Giáo hội Công giáo ngầm dưới sự chỉ đạo của Vatican². Những năm qua, bất chấp chính sách khắt khe của Chính phủ Trung Quốc, tín đồ Công giáo vẫn tiếp tục phát triển ổn định.

Islam giáo là tôn giáo mang đậm màu sắc dân tộc nhất trong năm tôn giáo lớn tại Trung Quốc vì có tới 10 vùng dân tộc thiểu số tin theo tôn giáo này. Dân số của các vùng dân tộc thiểu số này là khoảng 21 triệu người. Trong đó, một số ít người tại các vùng dân tộc thiểu số không tin theo Islam giáo, còn lại, về cơ bản, phần lớn đều theo tôn giáo này. Chính vì vậy, số lượng tín đồ của Islam giáo chắc chắn sẽ ít hơn dân số của các vùng dân tộc thiểu số trên, khoảng dưới 21 triệu người. Thời gian tới, với sự gia tăng nhanh chóng về dân số của các vùng dân tộc thiểu số, dự đoán số lượng tín đồ của Islam giáo sẽ tăng nhanh không ngừng, đây là một thực tế khó có thể phủ nhận.

Phật giáo là một tôn giáo có sức ảnh hưởng sâu rộng nhất tại Trung Quốc. Số lượng chức sắc, chức việc, nhà tu hành trong Phật giáo có thể ước tính được song rất khó tính toán số tín đồ tại gia, thường được coi là nhóm người tương đối đông đảo. Tuy nhiên, nhìn vào thực tế đời sống tôn giáo ở Trung Quốc có thể thấy Phật giáo Trung Quốc đang hồi sinh. Bằng chứng là cơ sở thờ tự của Phật giáo mọc lên như nấm sau mưa, lượng người thấp hương thờ khấn Phật trên toàn lãnh thổ Trung Quốc là rất lớn, tạo nên cảnh quan sinh hoạt tôn giáo hết sức sôi động.

So với Phật giáo, sự phát triển của Đạo giáo - một tôn giáo dân tộc duy nhất trong năm tôn giáo lớn, có nguồn gốc từ tôn giáo truyền

thống của Trung Quốc lại không thu hút được nhiều sự chú ý. Mặc dù vậy, với nền tảng truyền thống văn hóa sâu đậm và sức sống trong dân gian, tiềm năng phát triển của Đạo giáo là không thể bỏ qua. Đặc biệt, Đạo giáo ở Trung Quốc hiện nay được nhận định là đang bước sang một giai đoạn mới với việc phục dựng và hồi sinh mạnh mẽ các nghi lễ thụ phong cho các đạo sĩ. Dòng Toàn Chân của Đạo giáo, các đạo sĩ chủ yếu sống độc thân tại các đền miếu, nhưng dòng Chính Nhất, các đạo sĩ lại đa số kết hôn và sống tại gia đình. Theo số liệu thống kê của Hiệp hội Đạo giáo Trung Quốc, năm 1996, Trung Quốc đã có khoảng 20.000 “đạo sĩ tại gia”. Họ thường xuyên tổ chức các buổi tụng kinh và thực hiện nghi lễ cúng tế của Đạo giáo bên ngoài đền miếu, trong cộng đồng tín đồ của tôn giáo này trên khắp đất nước Trung Quốc.

Sự tăng trưởng về số lượng người theo tôn giáo tại Trung Quốc những năm qua là kết quả tổng hợp của rất nhiều nhân tố khác nhau, trong đó có một nguyên nhân quan trọng là do sự gia tăng ảnh hưởng của các tôn giáo thế giới tới Trung Quốc trong quá trình hội nhập, mở rộng giao lưu đối ngoại quốc tế³.

Thứ hai, biến động về cấu trúc tín đồ

Sau khoảng hơn 10 năm kể từ khi kết thúc “Đại Cách Mạng Văn Hóa”, cấu trúc tín đồ ở Trung Quốc được đặc trưng bởi năm đặc điểm lớn, đó là: *Về độ tuổi*, phần lớn tín đồ tôn giáo là người già; *Về giới tính*, phần lớn là phụ nữ; *Về trình độ văn hóa*, phần lớn là những người có trình độ văn hóa thấp; *Về thành phần tham gia*, đa phần là nông dân; *Về địa bàn phân bố*, phần lớn là vùng nông thôn và vùng dân tộc thiểu số, nơi có điều kiện kinh tế khó khăn.

Tuy nhiên, những cuộc điều tra, khảo sát gần đây tại Trung Quốc cho thấy, cấu trúc tín đồ đã có những thay đổi lớn. Tín đồ ở độ tuổi thanh niên và trung niên ngày càng tăng, chiếm một tỷ lệ lớn trên tổng số tín đồ tại Trung Quốc. Trình độ văn hóa của tín đồ cũng từng bước được nâng cao do tầng lớp thanh niên và trung niên thường có trình độ cao hơn so với người già, thêm vào đó là sự gia nhập vào các tôn giáo của những người có học thức cao trong xã hội cũng giúp cải thiện trình độ của tín đồ. Bên cạnh đó, với sự chuyển dịch dân số từ nông thôn ra các thành phố lớn và sự gia tăng số lượng tín đồ tôn giáo ở các

khu đô thị, mô hình phân bố của tín đồ ở nông thôn và thành thị đang bị phá vỡ. Tín đồ tôn giáo có xu hướng tăng nhanh tại các khu vực ven biển phía Đông, nơi có nền kinh tế phát đạt. Sự phân bố về nghề nghiệp của tín đồ cũng ngày càng đa dạng, ngoài công nhân và nông dân, một số doanh nhân, thành phần trí thức trong các tổ chức kinh tế, tổ chức xã hội cũng gia nhập vào hàng ngũ tín đồ. Điều này chứng tỏ tôn giáo đang thu hút ngày càng nhiều các giai tầng trong xã hội tham gia.

Như vậy, nhìn vào xu hướng biến đổi cấu trúc tín đồ có thể thấy, sự gia tăng tỷ lệ trí thức, người có thu nhập cao, cư dân đô thị, thanh niên và trung niên; sự thay đổi khu vực phân bố sẽ ảnh hưởng lớn tới sự tồn vong và xu hướng phát triển của các tôn giáo tại Trung Quốc trong tương lai.

Thứ ba, đối mặt với nhiều thách thức

Trung Quốc là quốc gia đa dân tộc, đa tôn giáo. Ngoài Đạo giáo là tôn giáo nội sinh, còn lại các tôn giáo khác đều được du nhập từ bên ngoài vào Trung Quốc. Kể từ khi thành lập nước Cộng hòa nhân dân Trung Hoa, năm tôn giáo cùng song song tồn tại đã được hình thành và tiếp tục cho đến tận ngày nay. Song, hiện trạng năm tôn giáo ổn định duy trì trong nhiều năm qua tại Trung Quốc đang đối diện với những va chạm, xung đột từ ngay chính trong nội bộ các tôn giáo và giữa các tôn giáo với nhau.

Trong thời đại mới, chủ trương của Trung Quốc là đẩy mạnh cải cách mở cửa, mở cửa một cách chủ động để phát triển toàn diện và nâng lên một tầm cao mới; đồng thời thúc đẩy mối quan hệ quốc tế rộng mở, mật thiết và phồn vinh. Rõ ràng, trong bối cảnh đó, giao lưu quốc tế sẽ kéo theo giao lưu tôn giáo với sự du nhập của các tôn giáo nước ngoài vào nội địa. Hơn thế nữa, một số tôn giáo truyền thống khác, như Do Thái giáo, Chính Thống giáo,... hay một số hiện tượng tôn giáo mới, như: Mặc Môn, Baha'i sẽ đều có cơ hội du nhập và truyền bá tại Trung Quốc. Do đó, sự tác động đến tình hình năm tôn giáo lớn sẽ ngày càng rõ ràng hơn trong thời gian tới.

Trong sự phát triển của năm tôn giáo lớn thể hiện sự mất cân bằng đáng kể, có tôn giáo phát triển thần tốc, số khác lại chưa thực sự phát

triển. Trong đó, nổi bật lên một số điểm đáng lưu tâm, đó là: *Thứ nhất*, Phật giáo là tôn giáo truyền thống có sức ảnh hưởng quan trọng nhất ở Trung Quốc vẫn sẽ tiếp tục nhận được sự hưởng ứng từ các giai tầng trong xã hội, nhất là trong bối cảnh phục hưng nền văn hóa truyền thống tại Trung Quốc. *Thứ hai*, Tin Lành giáo sau một thời gian dài thích ứng đã bắt đầu hội nhập với xã hội Trung Quốc, hơn nữa, những năm gần đây, đã phát triển hết sức mạnh mẽ do khả năng thích nghi nhanh với sự biến đổi của thời đại và nhận được sự quan tâm, ủng hộ của từ các nước Phương Tây.

Trong nội bộ của năm tôn giáo có sự dịch chuyển về khu vực phân bố tín đồ, tạo nên dòng chảy tín đồ quy mô lớn, phá vỡ kết cấu khu vực truyền thống trước đây. Đồng thời, tình trạng này dẫn tới một số tôn giáo ngày càng mở rộng phạm vi truyền giáo, truyền giáo xuyên khu vực, ngược lại một số tôn giáo bị thu hẹp lại. Ở nhiều khu vực, đức tin tôn giáo sẽ chuyển từ thuần nhất sang hướng đa dạng.

Như vậy, xét về lâu dài, sự xuất hiện những tình huống biến đổi này, một mặt đang đem lại những bất ổn mới trong nội bộ của từng tôn giáo, mặt khác đang tạo nên sự va chạm, thậm chí là xung đột trong mối quan hệ giữa các tôn giáo.

Thứ tư, xuất hiện xu hướng thế tục hóa mạnh mẽ

Tại Trung Quốc, quá trình thế tục hóa tôn giáo không tách rời với sự phát triển thần tốc của nền kinh tế Trung Quốc sau bốn thập niên tiến hành thành công công cuộc cải cách mở cửa đất nước. Trong điều kiện kinh tế thị trường, các tôn giáo truyền thống có nhiều biến động, thế tục hóa tôn giáo có chiều hướng phát triển mạnh mẽ.

Trước tiên, thế tục hóa biểu hiện ở việc bên cạnh đức tin tôn giáo được duy trì, các chức sắc, tín đồ tôn giáo vẫn quan tâm hướng tới đời sống thế tục. Do tác động của xã hội thương mại hiện đại và trình độ dân trí ngày càng tăng, các chức sắc, tín đồ tôn giáo không chỉ chạy theo hạnh phúc “hư ảo” ở thế giới bên kia mà còn chú tâm đến cuộc sống hiện thực. Chức sắc, tín đồ Tin Lành giáo và Công giáo khá năng động trong làn sóng kinh tế thị trường. Chức sắc, tín đồ Phật giáo, một tôn giáo tưởng chừng như xa rời đời sống thế tục, gắn với thực hành

thiền định, cũng tỏ ra khá nhập thế. Một số nhà sư có cuộc sống xa hoa, hiện đại; không còn giữ được đời sống tu trì yên tĩnh, thanh tịnh và tiết kiệm. Một số vị sư trụ trì chạy theo danh lợi, tham gia vào các đảng phái, tham nhũng, nhận hối lộ. Điều họ quan tâm không phải là đời sống tu hành mà là chức vụ trong Giáo hội và số tiền thu nhập hàng tháng. Hiện nay, trong giới Phật giáo còn diễn ra cơn sốt bằng tốt nghiệp. Sau khi tốt nghiệp các lớp thần học đào tạo trong các học viện Phật giáo, họ đua nhau đi học các văn bằng dân sự khác. Mọi khía cạnh của đời sống tu hành dường như đều đã nhuốm màu thế tục hóa.

Hơn thế nữa, các tôn giáo không chỉ chuyên cần việc đạo, thực hiện chức năng xã hội vốn có (chức năng tâm linh, tín ngưỡng, giáo dục đạo đức, luân lý xã hội) mà còn chú trọng đến đời sống thế tục, nhiệt tình với công tác xã hội thế tục.

Trong đời sống kinh tế, các tôn giáo tỏ ra hết sức linh hoạt, tự thiết lập cho mình một hệ thống kinh tế mới. Thực hiện theo nguyên tắc Tam tự (tự trị, tự dưỡng, tự truyền), các tín đồ Tin Lành giáo đã đứng ra tự thành lập các “bệnh viện Tam Tự”, “cửa hàng Tam Tự”, “doanh nghiệp Tam Tự”. Một số giáo hội Tin Lành còn mở các ngành dịch vụ công thương nghiệp, kết nối với các ngân hàng, thành lập các đại lý tích tiền⁴. Phật giáo phát triển mô hình “kinh tế tự viện”. Du lịch Phật giáo ngày càng giữ một vai trò quan trọng đối với các sinh hoạt du lịch địa phương và sự phát triển kinh tế ở các nơi này. Thậm chí, một số chùa chiền có mô hình hoạt động như các xí nghiệp và được điều hành theo cách quản lý của các xí nghiệp.

Trong công tác từ thiện xã hội, khả năng tự lập trong nền kinh tế đã giúp cho các tôn giáo bắt tay khởi đầu cho những dự án phúc lợi xã hội với quy mô rộng lớn. Hoạt động từ thiện xã hội được triển khai sâu rộng như thành lập quỹ khuyến học, quỹ cứu trợ y tế, quỹ cứu trợ thảm họa thiên tai,...

Thứ năm, mâu thuẫn tôn giáo diễn biến phức tạp

Quá trình cải cách xã hội và bối cảnh quốc tế phức tạp dẫn tới mâu thuẫn đối kháng và phi đối kháng thường đan xen nhau trong lĩnh vực tôn giáo ở Trung Quốc hiện nay. Mâu thuẫn tôn giáo trong nước thường đan xen với mâu thuẫn tôn giáo nước ngoài, mâu thuẫn từ tự

thần tôn giáo đan xen với mâu thuẫn trên các lĩnh vực chính trị, kinh tế, văn hóa, dân tộc,... Khái quát lại, mâu thuẫn tôn giáo tại Trung Quốc có thể phân thành ba loại chủ yếu như sau:

Một là, mâu thuẫn nảy sinh trong nội bộ mỗi tôn giáo

Các tôn giáo khác nhau có tình hình phát triển khác nhau và trong mỗi tôn giáo đã hình thành nên một số mâu thuẫn nổi bật. Trong Phật giáo và Đạo giáo, ở một số địa phương, nổi lên hiện tượng xây dựng chùa chiền, đền miếu, xây dựng các bức tượng Phật ngoài trời một cách tràn lan, ngoài tầm kiểm soát. Cùng với đó là hiện tượng thu nạp bừa bãi tăng ni, tự thành lập trường đào tạo tôn giáo, tổ chức các nghi thức khai trương long trọng, đặt hòm công đức để thu tiền quyên góp của quần chúng tín đồ. Một bộ phận tăng sĩ tha hóa về phẩm hạnh, lơ việc đạo, chỉ chú trọng chạy theo đời sống thế tục, mất dần uy tín trong tín đồ. Một bộ phận can dự vào hành chính, tư pháp, giáo dục ở địa phương. Với sự gia tăng dần thực lực kinh tế của một số chùa chiền, đền miếu, hiện tượng tham nhũng, hủ hóa cũng đã diễn ra trong những năm qua.

Trong Islam giáo, vấn đề giáo phái và xung đột giáo phái là vấn đề hết sức nổi cộm. Ở một số nơi còn tự ý thành lập trường dạy tiếng Arab hoặc các lớp học Kinh Thánh. Một số thế lực khủng bố bạo lực lợi dụng Islam giáo để in ấn, xuất bản các ấn phẩm tôn giáo trái phép, tuyên truyền, thúc đẩy các tư tưởng cực đoan tôn giáo.

Trong Công giáo, mối quan hệ quốc gia, quan hệ chính trị và quan hệ tôn giáo luôn đan xen nhau, tạo nên những ảnh hưởng quan trọng tới sự phát triển của Công giáo tại Trung Quốc. Sự bất bình của Tòa Thánh Vatican đối với Công giáo Trung Quốc đã dẫn tới việc Vatican thành lập Giáo hội Công giáo ngầm hoạt động dưới sự chỉ đạo của Tòa Thánh. Tổ chức ngầm luôn phản đối tổ chức yêu nước Công giáo Trung Quốc. Các chức sắc của tổ chức này không đi đến các nhà thờ được đăng ký để tham gia các hoạt động tôn giáo mà tự xưng là “Giáo hội trung thành”. Điều này rõ ràng tạo nên sự rạn nứt và phân tách trong Công giáo Trung Quốc, hạn chế sự phát triển của Công giáo Trung Quốc.

Trong Tin Lành giáo, một bộ phận tín đồ Tin Lành không đăng ký với Chính phủ, hoạt động bất hợp pháp, tự thành lập các điểm sinh

hoạt tôn giáo và các tổ chức tôn giáo phi chính thức. Tình huống này đang đặt ra nhiều thách thức với công tác quản lý của Chính phủ Trung Quốc, cũng là một tác nhân quan trọng dẫn tới hiện tượng hỗn loạn trong đạo Tin Lành Trung Quốc.

Hai là, hoạt động lợi dụng tôn giáo của các lực lượng bên ngoài

Mâu thuẫn này không phải xuất phát từ bản thân các tôn giáo mà được hình thành do các thể lực phản động, lực lượng ly khai, phần tử cực đoan lợi dụng tôn giáo để chia tách quốc gia dân tộc, xâm phạm an ninh quốc gia và phá hoại ổn định xã hội. Theo Vương Tác An, hoạt động lợi dụng tôn giáo của các lực lượng bên ngoài có thể phân ra làm ba loại, đó là: *Thứ nhất*, các lực lượng ly khai dân tộc ở trong và ngoài nước lợi dụng tôn giáo để thực hiện các hoạt động phá hoại, chia tách đất nước. *Thứ hai*, các lực lượng nước ngoài sử dụng tôn giáo để thâm nhập vào Trung Quốc. Sự can thiệp này chủ yếu là nhằm vào mục đích chính trị hòng thay đổi chế độ chính trị và kìm hãm sự phát triển của Trung Quốc bằng cách can thiệp vào vấn đề tôn giáo, kiểm soát các tổ chức tôn giáo, gây xâm hại đến an ninh và sự thống nhất quốc gia. *Thứ ba*, các phần tử phản động lợi dụng tôn giáo để tiến hành các hoạt động phạm pháp, vi phạm pháp luật, gây rối trật tự xã hội và cuộc sống của người dân. Đây không chỉ là vấn đề của riêng Trung Quốc mà là vấn đề chung của các quốc gia trên thế giới.

Ba là, mâu thuẫn giữa tôn giáo với các khía cạnh của đời sống xã hội nảy sinh trong quá trình phát triển của tôn giáo, nhất là liên quan đến quyền và lợi ích của các tổ chức tôn giáo

Trong điều kiện kinh tế thị trường, các tổ chức tôn giáo và các cơ sở hoạt động tôn giáo thực chất cũng trở thành nhóm chủ thể lợi ích, mối quan hệ lợi ích liên quan đến tôn giáo ngày càng gia tăng, mâu thuẫn cũng ngày càng sâu sắc. Điều này chủ yếu thể hiện trên bốn vấn đề: *Một là*, vấn đề còn tồn đọng trong thực hiện hoàn trả tài sản liên quan đến tổ chức tôn giáo. Sau cuộc Đại Cách Mạng Văn Hóa (1966-1976), Chính phủ Trung Quốc bắt đầu thực hiện chính sách nói lời với tôn giáo, hoàn trả lại tài sản cho các tổ chức tôn giáo, nhưng một phần đáng kể trong số đó chỉ thực hiện quyền sở hữu còn quyền sử dụng thì chưa giải quyết triệt để. *Hai là*, quá trình đô thị hóa liên quan

đến việc di dời các công trình tôn giáo. Do các công trình của Công giáo, Tin Lành giáo thường được đặt ở vị trí trung tâm của thành phố cổ, đây là khu vực trọng điểm trong cải tạo và khai thác thành phố nên những vấn đề tranh chấp, khiếu kiện thường xuyên xảy ra. *Ba là*, vấn đề quyền lợi của các cơ sở hoạt động tôn giáo tại các điểm danh lam thắng cảnh. Rất nhiều chùa chiền, đền miếu của Phật giáo, Đạo giáo Trung Quốc thường được đặt ở những địa điểm danh thắng nổi tiếng. Cơ chế quản lý khu danh lam thắng cảnh hiện hành của Trung Quốc dẫn tới những mâu thuẫn trong việc phân phối thu nhập vé vào cửa giữa chùa chiền, đền miếu với cơ quan quản lý, gây bức xúc trong tín đồ. *Bốn là*, vấn đề tranh chấp giữa chính quyền địa phương với các tôn giáo. Để thúc đẩy nền kinh tế địa phương phát triển, các cơ quan Đảng và Chính phủ ở một số địa phương tích cực triển khai “xây dựng tôn giáo gắn với kinh tế”, đầu tư phát triển cơ sở vật chất của tôn giáo để làm du lịch, tranh giành lợi ích với các tôn giáo, làm tổn hại đến lợi ích của các tôn giáo, gây tâm lý bất mãn trong nhân sĩ các tôn giáo.

Thứ sáu, mối quan hệ giữa Nhà nước với các tổ chức giáo hội Công giáo và Tin Lành giáo khá căng thẳng

Có một thực tế rằng, ý tưởng của Chính phủ Trung Quốc về một giáo hội độc lập hoàn toàn, không chịu ảnh hưởng của “ngoại bang”, xây dựng dựa trên ba nguyên tắc “tự trị, tự dưỡng, tự truyền” nhằm kiểm soát mọi hoạt động của Công giáo, Tin Lành giáo không phải đều được mọi giáo sỹ, tín đồ chấp thuận và tuân thủ. Nhiều học giả trong nước và học giả Phương Tây đánh giá, chính sự điều tiết, kiểm soát nghiêm ngặt tôn giáo của Chính phủ Trung Quốc đã khiến cho nhiều tín đồ Công giáo và Tin Lành giáo Trung Quốc rời bỏ các giáo hội đó (công khai, có đăng ký) để đến với giáo hội đen, giáo hội tại gia.

Mối quan hệ giữa Chính phủ Trung Quốc với các giáo hội ngầm và hội thánh tư gia đang ngày càng trở nên căng thẳng. Bất chấp mọi nỗ lực của Chính phủ ngăn chặn sự phát triển của hai tổ chức bị coi là “bất hợp pháp” này như bắt giữ, phạt tiền các gia đình Tin Lành và lực lượng cốt cán của Giáo hội ngầm; đình chỉ, đóng cửa các gia đình Tin Lành và địa điểm sinh hoạt của Giáo hội ngầm; tịch thu các ấn phẩm tôn giáo; phá bỏ các lớp bồi dưỡng và các trường thần học hoạt động

ngầm;... nhưng trái lại hai tổ chức này vẫn phát triển mạnh mẽ, thậm chí ngày càng mở rộng về phạm vi và sức ảnh hưởng. Tình hình của Giáo hội Công giáo ngầm và Hội thánh Tin Lành tư gia đang thu hút sự quan tâm chú ý của các tổ chức tôn giáo và tổ chức nhân quyền quốc tế. Chính phủ Trung Quốc một mặt muốn giữ vững hình ảnh của mình trên trường quốc tế, duy trì quan hệ đối ngoại tốt đẹp với Mỹ và các quốc gia phát triển Phương Tây, mặt khác lại muốn loại bỏ Giáo hội Công giáo ngầm và Hội thánh Tin Lành tư gia, không chế sự phát triển của Công giáo và Tin Lành giáo tại Trung Quốc, đây quả thực là một vấn đề hết sức khó khăn.

Thứ bảy, nguy cơ lép vế của Phật giáo so với Tin Lành giáo và áp lực cải giáo do Tin Lành giáo mang đến

Sự phát triển bùng phát của Tin Lành giáo tạo ra áp lực lớn đối với tất cả các tôn giáo, trong đó tất nhiên có Phật giáo. Mặc dù Phật giáo được ghi nhận là tôn giáo có sức ảnh hưởng lớn nhất tại Trung Quốc, tuy nhiên, những năm gần đây, sự phát triển của Phật giáo đơn thuần chỉ là bước tiến so với chính mình chứ so với các tôn giáo khác lại không mấy nổi bật. Hơn nữa, đi kèm với sự phục hưng của Phật giáo là những biểu hiện thiếu lành mạnh như tha hóa, biến thái, đánh mất những đặc tính truyền thống, mưu cầu lợi ích kinh tế, thương mại hóa, thế tục hóa, v.v... Những điều này lại đang diễn ra trong bối cảnh Tin Lành giáo Trung Quốc phát triển đột biến, tạo nên nét chính trong bức tranh tổng thể của tôn giáo Trung Quốc. B. Vermander đặc biệt nhấn mạnh hiện tượng phát triển mạnh mẽ của đạo Tin Lành ở Trung Quốc mà ông gọi là “một tôn giáo đang trỗi dậy”⁵. Như vậy, rõ ràng, Phật giáo Trung Quốc đang phải đối mặt với thách thức bên trong là sự hủ hóa tự thân và thách thức bên ngoài là sự chuyển đổi đức tin do Tin Lành giáo mang lại.

Nhiều nhà nghiên cứu Trung Quốc nhận định, trong thời gian tới, Tin Lành giáo ở Trung Quốc sẽ tiếp tục phát triển trong một tình huống tương đối ổn định và con số này vẫn sẽ tăng lên ở một mức độ đáng kể. Tuy nhiên, xét về lâu dài, Tin Lành giáo khó có thể trở thành tôn giáo chính thống tại Trung Quốc do nền tảng vững chắc của Phật giáo, Đạo giáo và sự gia tăng của tín ngưỡng dân gian đã hạn chế

không gian phát triển của Tin Lành giáo đến một mức độ nhất định. Và so với các nước và vùng lãnh thổ, như: Hàn Quốc, Nhật Bản, Ấn Độ, Hồng Kông, Ma Cao và Đài Loan, tỷ lệ hiện tại của các tín đồ Tin Lành tại Trung Quốc chưa phải là quá cao. Chính vì vậy, theo các nhà nghiên cứu, Tin Lành Trung Quốc sẽ không có nhiều khả năng xuất hiện hiện tượng phát triển bất thường⁶.

Đó là cách nhìn tương đối khả quan của các học giả, song, thực tế được nhìn nhận là hết sức bi quan đối với Phật giáo Trung Quốc khi mà Phật giáo dường như không nhận thức được hiểm họa, thách thức phải đối mặt mà vẫn đang tăng tốc trên con đường thế tục hóa. Trong khi, thế tục hóa đang đồng nghĩa với suy thoái, đánh mất dần tính thiêng, thần thánh, suy giảm đức tin và thiếu số hóa.

2. Những hệ lụy của biến động tôn giáo ở Trung Quốc

Thế tục hóa và sự xói mòn các chức năng xã hội, văn hóa, đạo đức truyền thống của các tôn giáo

Sự phục hưng và khởi sắc của các tôn giáo truyền thống ở Trung Quốc đang đan xen nhiều yếu tố phức tạp, trong đó nổi lên nhất là xu hướng thế tục hóa tôn giáo và kèm theo đó là những biểu hiện thiếu lành mạnh. Các nhà nghiên cứu đưa ra nhận định, trong tương lai phát triển của các tôn giáo Trung Quốc, xu hướng thế tục hóa sẽ ngày càng gia tăng, nhất là ở các khu vực có sự phát triển nhanh về kinh tế.

Thế tục hóa tôn giáo là xu hướng có tính thế giới song nó đang ít nhiều ảnh hưởng đến các giá trị truyền thống của tôn giáo Trung Quốc. Dưới ảnh hưởng của nền kinh tế thị trường, hoạt động kinh tế của các tôn giáo ngày càng mở rộng. Rất nhiều chùa chiền, nhà thờ, thánh đường đã thiết lập các ngành nghề kinh tế khác nhau, không chỉ thực hiện tốt chế độ tự dưỡng mà còn tích lũy được thực lực kinh tế khá lớn. Song điều đáng nói là không ít chức sắc, nhà tu hành quá chú tâm chạy theo lợi ích thế tục, tích lũy sự giàu có và tận hưởng đời sống thế tục hiện đại mà lãng quên sự tôn nghiêm, thanh tịnh trong đời sống tu trì.

Đặc biệt, đối với Phật giáo, chủ nghĩa thực dụng ngày càng nổi rõ trong các nhà sư trẻ. Chỗn thiền môn thanh tịnh, nhà tu hành vốn lấy cuộc sống thanh bần làm lẽ sống cao cả thì nay trở nên ồn ào, náo

nhật không khác gì một cơ sở sản xuất kinh doanh với đầy đủ các dịch vụ xã hội; tăng sĩ chạy theo lợi nhuận kinh tế, sao nhãng việc tu tập, học đạo pháp. Nhiều ngôi chùa đã chuyển dần từ chức năng tôn giáo, chức năng thiền định sang chức năng tiếp thị thương mại và du lịch văn hóa. Các nghi lễ Phật giáo cũng dần bị thương mại hóa, tất cả đều thu phí và nhằm vào hoạt động gây quỹ.

Rõ ràng, thế tục hóa đã tác động làm xói mòn chức năng xã hội, văn hóa, đạo đức của các tôn giáo, biến hoạt động tôn giáo thành hoạt động kinh tế, thương mại. Điều này hoàn toàn có thể dẫn tới những biến đổi xã hội khác, thậm chí dẫn tới những mâu thuẫn, xung đột xã hội. Ở đây đặt ra những thách thức về mặt pháp lý, đó là nhà quản lý làm thế nào để vừa bảo đảm tạo không gian thích hợp cho các tôn giáo tham gia tích cực vào quá trình biến đổi của xã hội Trung Quốc, nhập thể làm lợi ích cho xã hội, mặt khác vừa bảo đảm truyền bá giáo pháp, gìn giữ được sự thuần khiết và tính thiêng trong các tôn giáo.

Biến động về quy mô, cấu trúc tín đồ, khu vực phân bố và nguy cơ cải giáo trong các tôn giáo đặt ra vấn đề tái cấu trúc thị trường tôn giáo.

Trước sự biến đổi sâu sắc của các tôn giáo Trung Quốc trong bối cảnh hội nhập quốc tế và toàn cầu hóa, tác giả Dương Phụng Cương đã đưa ra lý thuyết rất đáng lưu ý về “thị trường tôn giáo” trong bài viết *Thị trường ba màu sắc của tôn giáo Trung Quốc*. Theo lý thuyết này, ở Trung Quốc hiện đang tồn tại ba loại thị trường tôn giáo là: *thị trường đỏ* gồm các tổ chức, quần chúng tín đồ và hoạt động tôn giáo hợp pháp (tức 5 tôn giáo được nhà nước thừa nhận tư cách pháp nhân); *thị trường đen* gồm các tổ chức, quần chúng tín đồ và hoạt động tôn giáo bất hợp pháp (bao gồm giáo hội ngầm, giáo hội tư gia,...); *thị trường xám* là thị trường chưa được phân định rõ ràng, nửa hợp pháp, nửa bất hợp pháp (chủ yếu chỉ các nhóm giáo phái thuộc năm tôn giáo lớn và cộng đồng tín ngưỡng dân gian vốn không được thừa nhận).

Sự phá vỡ quy mô, cấu trúc tín đồ, khu vực phân bố truyền thống và nguy cơ cải giáo trong các tôn giáo đã dẫn tới sự va chạm trong nội bộ từng tôn giáo và giữa các tôn giáo với nhau; đồng thời tạo nên những biến động lớn trong ba loại thị trường tôn giáo nói trên. Trong đó, thị trường đỏ gồm khoảng hơn 100 triệu người (chiếm 1/10 dân

số Trung Quốc); thị trường đen khá đông đảo, khoảng 200 triệu người, đang đặt ra nhiều vấn đề nhức nhối đối với Chính phủ Trung Quốc; thị trường xám ngày càng mở rộng, có thể lên tới hàng trăm triệu người. Theo một số nghiên cứu, hiện nay Trung Quốc tồn tại một thị trường xám không lồ với nhiều biến dạng khó lường, như: các loại đền miếu của tín ngưỡng dân gian là nơi lễ bái của tín đồ nhưng tồn tại dưới dạng “nhà bảo tàng” hay “trung tâm sinh hoạt của người cao tuổi”, nhà tu hành Phật giáo đi truyền giáo trong nhà dân, mục sư Tin Lành tổ chức sinh hoạt tại gia đình,... Điều này rõ ràng có căn nguyên, gốc rễ từ chính sách “thiết chế hóa” tôn giáo của Trung Quốc những năm gần đây và điểm then chốt đặt ra cho các nhà quản lý lúc này là phải tái cấu trúc thị trường tôn giáo đang bị phân mảnh nghiêm trọng, làm sao để điều tiết được thị trường đen, chuyển dần nó sang thị trường xám và nỗ lực cuối cùng là gia nhập thị trường xám vào thị trường đỏ.

Xuất hiện tình thế đối đầu với Chính phủ và bài toán nan giải đối với an ninh chính trị, an toàn xã hội.

Có một thực tế hiện hữu là hiện nay ở Trung Quốc tồn tại vấn đề “hai giáo hội đối lập” trong một tôn giáo (trường hợp Công giáo và Tin Lành giáo). Rất nhiều tín đồ lựa chọn cách sinh hoạt tự quản, khép kín mà không đăng ký công khai với chính quyền. Nguyên nhân được các nhà nghiên cứu trong nước và nước ngoài đánh giá là do sự kiểm soát tôn giáo quá gắt gao của Nhà nước đã khiến cho nhiều tín đồ của Công giáo và Tin Lành giáo không muốn gia nhập vào các giáo hội công khai (giáo hội đỏ, có đăng ký) mà tự nguyện lựa chọn các giáo hội ngầm, giáo hội tại gia (giáo hội đen, phi chính thức). Điều này dẫn tới một khả năng rất đáng lưu tâm là một khi xuất hiện tình thế đối đầu với Chính phủ thì các tổ chức Công giáo, Tin Lành giáo sẽ có một lực lượng hậu bị thực tế lớn hơn rất nhiều so với danh nghĩa mà sự ước đoán ít nhiều đáng tin cậy về nó lại nằm ngoài tầm kiểm soát của các nhà điều tra và việc tập hợp các số liệu của Chính phủ cũng vậy. Đây là vấn đề rất đáng quan ngại đối với Chính phủ Trung Quốc bởi thực lực bí hiểm của Công giáo, Tin Lành giáo luôn là một ẩn số, tức là trong thế mạnh đi lên nhưng không thể biết mạnh tới mức nào.

Sự gia tăng can thiệp của nước ngoài vào hoạt động tôn giáo tác động mạnh mẽ tới đối sách ngoại giao của Chính phủ Trung Quốc.

Sức ép của dư luận quốc tế về những vấn đề dân chủ, nhân quyền, tự do tôn giáo, tín ngưỡng, bên cạnh đó là sự can thiệp của các tổ chức tôn giáo nước ngoài vào nội bộ tôn giáo Trung Quốc đang tạo ra áp lực lớn đối với Chính phủ từ góc độ chính sách ngoại giao tôn giáo. Nguyên tắc bất di bất dịch bấy lâu nay mà Trung Quốc thực thi nhằm đảm bảo cho các tổ chức tôn giáo và công việc nội bộ của tôn giáo không chịu sự khống chế và chi phối từ bên ngoài là nguyên tắc độc lập, tự chủ đối với tất cả các tôn giáo. Nguyên tắc này đặc biệt thể hiện rõ trong trường hợp của Công giáo và Tin Lành giáo ở Trung Quốc. Trung Quốc không cho phép hai tôn giáo này có quan hệ quốc tế kể cả với Tòa Thánh Vatican; xóa bỏ mọi quan hệ giáo dục, nhân sự, kinh tế và tài chính của hai tôn giáo này với nước ngoài.

Tuy nhiên, mặt trái của nguyên tắc này đang ngày càng bộc lộ rõ khi mà thị trường tôn giáo ngày càng phân mảnh và xuất hiện tình thế đối đầu trực diện với Chính phủ của thị trường đen. Điều này đòi hỏi sự điều chỉnh cần thiết trong đối sách ngoại giao tôn giáo của Trung Quốc để một mặt vẫn giữ vững được ổn định an ninh, chính trị, quảng bá hình ảnh của Trung Quốc trên trường quốc tế, mặt khác vẫn phát huy được vai trò của các tôn giáo trong quan hệ quốc tế rộng mở như hiện nay.

Kết luận

Biến động tôn giáo ở Trung Quốc trong bối cảnh hội nhập quốc tế là xu thế tất yếu, tuy nhiên kéo theo đó là những tác động tiêu cực nhất định đối với đời sống xã hội Trung Quốc. Điều này đòi hỏi Chính phủ Trung Quốc phải thường xuyên nắm bắt kịp thời những bước biến chuyển mau lẹ trong đời sống tôn giáo trong nước và quốc tế để đưa ra những đối sách ứng xử phù hợp nhằm đưa đất nước phát triển, đáp ứng yêu cầu của thời đại mới. /.

CHÚ THÍCH:

- 1 Lữ Văn (2003), *Tôn giáo ở Trung Quốc: 100 câu hỏi và trả lời*, Nxb. Tôn giáo, Hà Nội, tr. 181.
- 2 Xem thêm: Yên Khả Giai (2006), *Giáo hội Công giáo Trung Quốc*, Nxb. Truyền bá Ngũ Châu Trung Quốc, Nguyễn Thị Bạch Tuyết dịch, Phạm Văn Chương hiệu đính, bản dịch sang tiếng Việt được xuất bản tại Nxb. Tôn giáo, Hà Nội, tr. 97.

- 3 Xem: Vương Tác An (2008), “Những biến đổi mới trong tình hình tôn giáo tại Trung Quốc”, *Học viện Chủ nghĩa xã hội Trung ương*, số 3.
- 4 Trần Thị Nhung (chủ biên, 2003), *Đối sách của các quốc gia và vùng lãnh thổ ở Đông Bắc Á về những biến đổi xã hội*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
- 5 Dẫn theo: Đỗ Quang Hưng, *Tái cấu hình đời sống tôn giáo ở Việt Nam hiện nay: Những thách thức về mặt pháp lý*, <http://btgcp.gov.vn>.
- 6 Xem: Triệu Chí, *Suy ngẫm về hiện trạng phát triển của Tin Lành ở Trung Quốc*, báo Dân tộc Trung Quốc, ngày 26/7/2011.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Vương Tác An (2008), “Những biến đổi mới trong tình hình tôn giáo tại Trung Quốc”, *Học viện Chủ nghĩa xã hội Trung ương*, số 3.
2. Triệu Chí, *Suy ngẫm về hiện trạng phát triển của Tin Lành ở Trung Quốc*, báo Dân tộc Trung Quốc, ngày 26/7/2011.
3. Yên Khả Giai (2006), *Giáo hội Công giáo Trung Quốc*, Nxb. Truyền bá Ngũ Châu Trung Quốc, Nguyễn Thị Bạch Tuyết dịch, Phạm Văn Chương hiệu đính, bản dịch sang tiếng Việt được xuất bản tại Nxb. Tôn giáo.
4. Đỗ Quang Hưng, *Tái cấu hình đời sống tôn giáo ở Việt Nam hiện nay: Những thách thức về mặt pháp lý*, <http://btgcp.gov.vn>.
5. Trần Thị Nhung (chủ biên, 2013), *Đối sách của các quốc gia và vùng lãnh thổ ở Đông Bắc Á về những biến đổi xã hội*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
6. Không Học Tăng, *Hiện trạng và xu hướng phát triển của tôn giáo Trung Quốc*, Mạng học thuật tôn giáo Trung Quốc, ngày 23/6/2011.
7. Lê Thừa Thừa (2010), *Thế tục hóa tôn giáo Trung Quốc đương đại*, Luận văn Thạc sỹ, Đại học Sư phạm Tân Cương.
8. Lữ Vân (2003), *Tôn giáo ở Trung Quốc: 100 câu hỏi và trả lời*, Nxb. Tôn giáo, Hà Nội.

Abstract

MUTATION OF RELIGIONS IN CHINA AND THEIR IMPACTS ON SOCIAL LIFE

The reform and opening-up in 1978 has brought great changes and revival of religions in China. The process of international integration, economic development and globalization, secularization, and religious diversification has caused mutations in religious life in China. Since the initial view of the religious reform (officially marked by the Document No.19th of the Communist Party of China in 1982), the major religions in China have significantly changed. This article indicates the mutations in the religious field and their implications in Chinese social life.

Keywords: Mutation; impact; religion; China.